

YURIDIK MATNLAR TARJIMASI JARAYONIDA YUZAGA KELADIGAN ASOSIY MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI

Shonazarova Dilnoza Dilshod qizi

Xalqaro Nordik Universiteti

Chet tillari kafedrası

d.shonazarova@nordicuniversity.org

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yuridik matnlar tarjimasining ba'zi xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu jarayonda kelib chiqadigan muammolar tahlil qilinadi hamda tegishli yechimlar taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: Yuridik tarjima, og'zaki tarjima, sinxron tarjima, davlat qonunlari, huquq tizimi, yuridik soha, hujjat tarjiması, til grammatikasi, sintaktik tuzilish.

KIRISH

Bugungi globalashuv davrida davlatlar va insonlar o'rtasidagi yuridik aloqalar ham rivojlanib bormoqda. Shu bois, u xoh yozma tarjima bo'lsin xoh og'zaki, yuridik tarjimaga bo'lgan talab ham kundan-kunga oshmoqda. Bu esa tarjimonlar tomonidan yuridik sohada ko'plab xalqaro konferensiyalarda og'zaki yoki sinxron tarjimoni amalga oshirish va ko'plab xalqaro hujjatlarni o'zbek tiliga, o'zbek tilidagi hujjatlarni esa ingliz tiliga tarjima qilishni taqozo qilmoqda.

Šarčevićning ta'kidlashicha yuridik tarjimaning asl maqsadi faqatgina uning mazmuni va tarkibini to'liq yetkazib berish emas, balki matndagi haqiqiy mazmunni saqlashda hamdir.¹ Shunisi ayonki, yuridik tarjimada matn tarkibi asosan terminlardan tashkil topgan va gap murakkab shaklda bo'ladi. Har bir tilning o'ziga xos yuridik terminlari, o'z qonun tizimi hamda madaniyati shakllantirilgan, barcha qonunlar va qarorlar uzluksiz ravishda o'zgarib turadi. Natijada yuridik tarjima jarayonida boshqa tarjima turlaridan farqli muammolar yuzaga keladi. Quyida yuridik tarjima jarayonida kuzatiladigan asosiy muammolar ko'rib chiqiladi (ingliz-o'zbek tillari misolida):

1. **Har bir davlatda alohida huquq tizimi va qonunlar mavjudligi.** Davlatlarda huquq tizimining turlichaligi undagi yuridik hujjatlar va terminlarning ham turlicha bo'lishiga olib keladi. Bu esa tarjima davomida ma'lum bir qiyinchiliklarni yuzaga keladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasida jinoyat sudi Angliyada "Crown Court" ga to'g'ri keladi.² Ammo "crown" so'zi toj ma'nosini bildirgani uchun tarjima jarayonida uni "Qirollik sudi" bilan adashtirishga ham olib kelishi mumkin. Agarda tarjimon ushbu terminning mazmunini bilmasa, so'zning tarkibi orqali tog'ridan-tog'ri tarjima qilishning iloji bo'lmaydi. Bu muammoni hal qilish uchun tarjimon o'zi tarjimasini olib borayotgan ikki

¹ Šarčević, S. (2000). New approach to legal translation (2nd ed.). The Hague: Kluwer Law International.

² https://uz.wikihre.ru/wiki/Courts_of_England_and_Wales

davlatning ham huquqiy tizimi va qonunlari haqida chuqur ma'lumotga ega bo'lish, tarjimoni amalga oshirayotganda har bir terminning batafsil izohi bilan ham tanishib chiqishi maslahat beriladi.

2. **Davlat qonunlari va huquq tizimining uzluksiz ravishda o'zgarib turishi.** Yuridik tarjimonlarning oldidagi muammo faqatgina tizimlarning xilma-xilligi emas, balki ularning tinimizsiz o'zgarib turishi hamdir. Masalan, biror bir tarjimon qilayotgan yuridik hujjat tarjimasini ikki oy ichida tugatishi kerak deylik. Lekin o'sha tarjima tugaguniga qadar qonun tizimida biror qonun yoki nizom o'zgartirilsa, tarjima o'z kuchini yo'qotishi yoki noto'g'ri bo'lib qolishi mumkin. Chunki qonunlar tez-tez o'zgarib turadi. Shunday qonunlar borku, hattoki bir kunda ham o'zgartirish kiritilishi mumkin. Shuning uchun ham ushbu sohadagi har bir tarjimon doimiy ravishda tarjima amalga oshirilayotgan ikki davlatdagi qonuniy hamda yuridik yangiliklardan xabardor bo'lib yurishi, ayniqsa, tarjima qilayotgan yuridik matnga tegishli va unga yaqin qonunlar va nizomlar e'tibordan chetda qolmasligi zarur. Shuningdek, yuridik tashkilot yoki qo'mita a'zosi bo'lish, yuridik jurnallar va gazetalarni doimiy kuzatib borish ham tavsiya qilinadi.
3. **Yuridik sohadagi terminlarni tushuna olish va ularni to'g'ri tarjima qilish.** Yuridik soha vakillari odatda rasmiy tilda gapirishadi, bu esa til ichida yana bir til degani. Xuddi tibbiyot xodimlari kasalliklarni nomlashgani va gapirishganida ko'p ma'lumotlar tushunarli bo'lmagani kabi yuridik matnlar ham xuddi shunday xususiyatga ega. Yuridik matnlardagi so'zlarning deyarli yarmi tushunarsiz hamda maxsus terminlar bilan berilgan bo'ladi. Bu kabi mantlarni oddiy fuqarolar ham tushuna olmagan vaziyatda, tarjimondan uni boshqa tilga o'girish talab qilinadi. Ushbu muammoni yechish uchun esa tarjimonlar sohadagi barcha terminlar bilan tanish bo'lishi, o'zi uchun terminlar glossariysini yaratib olishi, uni yodlashi va tarjima davomida izlanish qilishi kerak bo'ladi.
4. **Gapning sintaktik tuzilishi va tinish belgilari bilan bog'liq muammolar.** Yuridik hujjatlarni tarjima qilishning eng qiyin va vaqt talab qiladigan muammolaridan biri bu gapning sintaktik tuzilishidagi xilma-xilliklar, yuridik matnlarda foydalaniladigan gap tuzilishi hamda ulardagi tinish belgilari hisoblanadi. Yuridik sohada matnlar odatda majhul nisbatda yozilgan bo'ladi. Bundan tashqari gaplarning asosiy qismi murakkab gaplar shaklida, ko'p sonli vergullar, nuqtali vergul, uyushiq bo'laklarga to'la bo'ladi. Yuridik matnlarning oddiy tildagi matnlarga o'xshamaydigan ushbu xususiyati har qanday tilshunos, yozuvchi va tarjimon uchun tarjimadagi kattagina to'siqlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, tarjima davomida har bir tinish belgisi va gap bo'laklari joy joyiga qo'yilishi talab qilinadi. Uzundan uzoq gapdagi birgina vergul yoki so'z tushib qolishi ham matnda noaniqlik va tushunarsizlikni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu hollarda matn tarjima qilib bo'lingandan keyin boshqa tarjimonga yoki yuridik mutaxassisga ko'zdan kechirish uchun berish yoki tarjimonning o'zi matnni sinchkovlik bilan bir necha marotaba ko'zdan kechirib chiqishi lozim.
5. **Tarjima uchun ko'p hollarda qisqa vaqt berilishi.** Yuridik tarjima matnlarining katta qismi shoshilinch ravishda tarjima qilinishi talab qilinadi. Chunki hujjatlar ko'pincha ma'lum bir muddatga, sud ishiga yoki qonunga bog'liq bo'ladi. Tarjimon vaqtida tarjima qilib bera olmagan vaziyatlarda esa noxush holatlar kuzatilishi mumkin. Shuning uchun ham tarjima olish davomida uning muddatiga e'tibor qilish, tarjima jarayonini sekinlashtiradigan har bir omilni inobatga olish tavsiya qilinadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yuridik tarjima boshqa tarjima turlaridan o'zining ma'lum bir qiyinchilik hamda muammolari bilan farq qiladi. U nafaqat tilni murakkab bilishni,

balki yuridik bilimga ham ega bo'lish, terminlar bilan yaxshi ishlash, kuchli xotiraga ega bo'lish, yangi qonunlar va yuridik tizimdagi yangiliklar bilam uzluksiz ravishda tanishib borishni talab qiladi. Shuningdek, gapning grammatik tuzilishini bilish, tildagi tinish belgilaridan to'g'ri foydalana

XULOSA

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan strategiyalar sinxron tarjimonlar kompetensiyasini oshirishga katta xizmat qiladi. Bu jarayonda, eng muhimi, ularni to'liq, ko'rsatmalarga amal qilgan holda hamda uzluksiz ravishda bajarishdir. Taklif qilingan barcha mashqlarni bajarish jarayoni ularni shunchaki bajarish emas, ma'lum va kerakli miqdorda, shartlarga amal qilgan holda bajarish muhimdir. Mashqlar miqdoriga keladigan bo'lsak, bu har bir tarjimonning qobiliyati va imkoniyatlaridan kelib chiqib ko'proq yoki kamroq bo'lishi, ozroq yoki ko'proq vaqt olishi mumkin. Ushbu tadqiqot ishida sinxron tarjimonlarni tayyorlash yoki mustaqil tayyorlanish jarayonida bajarilishi kerak bo'lgan mashqlar kategoriyalarga ajratilib, batafsil tushuntirib o'tildi. Yuqorida berib o'tilgan ko'rsatmalarga amal qilinsa, tarjimonlarda quyidagi kompetensiyalar to'liq shakllanadi:

- Qisqa vaqtda, bosim ostida sinxron tarjima strategiyalaridan avtomatik foydalana olish;
- Ikki til doirasida o'zlashtirilgan ko'nikma va malakalarni boshqa istalgan tilga ham joriy etish;
- Kelajakda mustaqil ravishda o'z ustida ishlash va sinxron tarjima ko'nikmasini oshirish;
- Murakkab nutqlar va davomi mavhum matnlar bilan ishlash, gapning davomini ortiqcha qiyinchiliksiz bashorat qila olish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Azizova, D. (2024). NAVIGATING SOCIAL AND CULTURAL IDENTITIES IN LANGUAGE EDUCATION: A CRITICAL PEDAGOGICAL APPROACH TO DIGITAL INNOVATION AND INEQUALITY. *Nordic_Press*, 3(0003).
2. Karimova, M. (2022, November). THE APPLICATION OF PROJECT-BASED LEARNING (PBL) APPROACH IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSE (ESP) CLASSES. In *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities (Vol. 1, No. 2, pp. 189-191)*.
3. Kalina, S. (2000). Interpreting competences as a basis and a goal for teaching.
4. Oraki, A., & Tajvidi, G. R. (2020). Simultaneous interpreting competence: A case study. *Iranian Journal of Translation Studies*, 17(68), 37-56.
5. Raxmetullayevna, K. M., Mukhsumovna, S. M., & Nizametdinovna, N. M. (2020). Simultaneous transfer strategies and their description. *Journal of Critical Reviews*, 7(4), 217-220.
6. Yo'ldoshev, U. R. (2021). Tarjima nazariyasi. O'quv qo'llanma. *Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti*.
7. Shonazarova, D. (2024). SINXRON TARJIMA VA UNING KELIB CHIQISHI BO'YICHA NAZARIYALAR. *Nordic_Press*, 3(0003).
8. Shonazarova, D. (2024). SINXRON TARJIMON KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI. *Nordic_Press*, 3(0003).
9. Саримсакова, Г. М., & Суюнов, Э. М. (2021). АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ. *Вестник науки*, 3(1), 40-43.